

ARS POETICA IN THE POETRY OF DETENTION

Lavinia-Ileana GEAMBEI

University of Pitești

Abstract: Although arisen from the suffering in prisons and camps for anti-communist political prisoners, dominated by terror and injustice, the poetry of detention is not evidence of despair or abandoning of struggle, on the contrary, it stands for human victory which requires a value in an evil and absurd world.

"Imprisoned poets", such as Radu Gyr or Nichifor Crainic did not only become those already well-known in the Romanian literature at the time of their arrest, but also others, who there in seclusion, encountered Poetry, and discovered their creative vocation. Among the representatives of detention poetry, there is a tendency specific to the poets of the 20th century to describe their conception about art, artist and their relation with those for whom they write, about balance between content and form of poetry. Since this is poetry with specific features and status, the imprisoned poet is mainly concerned to illustrate its genesis and functions.

Starting from this premise, the present paper aims to analyse some of the detention creations which can be considered true ars poetica, to highlight the role and specificity of this poetry, as expressed in its lyrics.

Keywords: ars poetica, poetry of detention, genesis, functions, metaphor.

Cu toate că s-au născut din suferințele îndurate în închisorile și lagărele pentru deținuții politici anticomuniști, unde teroarea și nedreptatea dominau, poeziile care alcătuiesc capitolul numit lirica detenției nu sunt dovezi ale disperării, ale renunțării la luptă, ci, dimpotrivă, ele reprezintă victoria ființei umane, care impune un sens într-o lume demonizată și absurdă.

Tragismul vieții poezilor-deținuți, anii îndelungați de reclusiune, cu permanenta amenințare a exterminării, ni se revelează în versuri impresionante, cu dimensiunile imediate ale terorii, omenește simțite și înfruntate. Dialog tăcut al poetului cu sine și cu universul, versurile detenției s-au născut din suferință și durere și au ancorat în meditație, de aceea poemele depășesc condiția circumstanțialului și dobândesc valențe ale general-umanului, devenind dovada rezistenței omului, căci „din toată această ținuire pe Cruce a țâșnit sângele sfânt care a făcut posibilă poesia din acest nou Graal” (Vintilă Horia, 1982: VII).

Deși „poeți după gratii” nu au devenit doar cei care erau deja consacrați în literatura română în momentul arestării lor, ca Radu Gyr sau Nichifor Crainic, ci și alții care, *acolo*, în reclusiune, s-au întâlnit cu Poezia, descoperindu-și vocația creatoare, se observă la toți reprezentanții liricii detenției tendința specifică poezilor secolului al XX-lea, aceea de a-și autodefini, în versuri proprii, concepția despre artă, artist și raportul pe care îl stabilește acesta cu cei pentru care scrie, despre echilibrul dintre conținutul și forma poeziei. Fiind vorba despre o poezie cu o fizionomie și un statut aparte, poetul-deținut e preocupat mai ales de ilustrarea genezei acesteia, de exprimarea funcțiilor cu care e investită.

Pornind de la această premisă, prezenta lucrare își propune să analizeze câteva dintre creațiile detenției care pot fi considerate adevărate arte poetice, pentru a evidenția rolul și specificul acestei lirici, așa cum sunt ele exprimate în versuri.

Volumul postum al lui Radu Gyr, *Sângele temniței. Stigmat*, se deschide cu o adevărată ars poetica, intitulată sugestiv *Prefață la cântece din temniță*. Poetul a simțit nevoia

unei „introduceri lirice”. Poezia este construită armonios din patru catrene ce alcătuiesc două secvențe lirice. Prima secvență lirică, cuprinzând primele două catrene, într-un limbaj impregnat de termeni din sfera semantică a urâtului și a reclusiunii, un limbaj simbolic, este o confesiune lirică a celui claustrat, care simte că această condiție îl copleșește și, pe zi ce trece, îl anihilează, îl apropie de moarte: „În aprigele mele belciuge,/ piatra mă-nfulecă, fierul mă suge./ În bezne m-afund, zi de zi, și-n urât,/ întâi pân' la glezne, apoi pân' la gât.// Curând, o să-mi treacă de gură, de frunte,/ lespedea temniței, cu gângăni mărunte,/ și-am să dispar în grozava ei gușă,/ în mugetul ei subteran și-n cenușă...”. Metafora „cenușii” trimite la ideea de moarte, accentuată și prin cele trei puncte de suspensie, cu rol stilistic, care încheie această secvență lirică.

A doua secvență debutează, semnificativ, cu conjuncția adversativă „dar”, care transformă acea neputință fizică exprimată în versurile anterioare într-o victorie a spiritului. Este vorba aici de biruința prin creație în detenția politică din comunism: „Dar, hămesit, sub lacăte, chei și zăvoare,/ de tine, sălbatic, viule soare,/ din carne îmi rup, din dogorâta mea smoală,/ aceste cântece în pielea goală, // și-n tine le-arunc, în năprasnice-amieze,/ s-alerge, să tropăie și să necheze,/ slobode, aspre, neșesălate deloc,/ ca niște cârlane fugare în stepe de foc...”. Se remarcă antiteza între *întuneric/smoală* și *lumină/soare*, simbolizând antiteza între condiția de claustrat a poetului/lipsa libertății fizice și dobândirea totală a libertății interioare, în urma unui traseu inițiativ, consecință a angajării pe calea tainică a coborârii în sine. Prin cele două secvențe lirice coordonate adversativ, poetul exprimă o idee poetică extrem de profundă. Descoperindu-se ca ființă înzestrată cu vocația creației, poetul înțelege că, prizonier al unui univers fizic plin de teroare, a greșit drumul, trebuind să încerce o altă cale, „inversă”, găsind astfel nu în afară, ci în sine deplina libertate. Iată un adevăr general-valabil exprimat în aceste versuri: superioritatea omului asupra destinului potrivit stă în cunoaștere. În asemenea condiții, poetul, un fel de salvator al tuturor celor aflați în aceeași situație, descoperă un nou leac tămăduitor: forța purificatoare a spiritului.

Astfel, închisoarea devine expresie a paradoxului, ea este și loc al suferinței, dar și al bucuriei, „image de iad decolorat”, dar și loc al împlinirii, „școală de adevăr” (N. Steinhardt, *Jurnalul fericirii*).

Epitetele „(cântece) aspre, neșesălate deloc”, ca și metafora „cântece în pielea goală” au în vedere caracterul frust al acestor versuri și ideea că, sub aspect artistic, ele se pot caracteriza uneori prin asperități, pentru că, victorie a spiritului, poeziile respective sunt emanații spontane, ele poartă amprenta condițiilor în care au fost create, fără a se bucura de privilegiul unei operații de șlefuire, de cizelare, în vederea desăvârșirii lor.

Enumerația verbelor de mișcare „s-alerge, să tropăie și să necheze”, ca și epitetul „slobode” (cântece), demonstrează că aceste versuri sunt expresia vieții în libertate, după care tânjește poetul.

Și poezia *Cântecele mele*, a lui Dumitru Oniga, este o adevărată artă poetică pentru lirica detenției, ilustrând geneza acestor versuri și funcțiile lor. Creată în condiții nefirești, sub presiunea realităților dramatice din închisoare, această lirică se constituie într-un important document de viață și de istorie furată, denunțând adevăruri greu de imaginat pentru cei ce „n-au stat cu noi în celule” (trimitere la versurile lui Radu Gyr).

Lipsiți de orice instrument de scris, poezii deținuți au apelat la altfel de „obiecte” care să-i ajute să se exprime liric, așa cum mărturisesc versurile lui Dumitru Oniga: „Condei mi-a fost un ac, un băț, un cui./ Cu asemenea scule câte nu poți să spui?!/ Am scris pe săpun, pe geam, pe-un colț dosit de perete/ Ori pe alte ciudate suprafețe”. Modul în care au luat naștere poeziile este mărturisit liric de mulți poeți ai detenției: „Fără creion, fără hârtie,/ Doar cu speranță și credință,/ În cea mai neagră suferință,/ Așa făcut-am poezie” (Costin Dacus Florescu, *Fără creion, fără hârtie*).

Varietatea sentimentelor exprimate în aceste versuri este sugerată de Dumitru Oniga prin tripla metaforă „lacrimi, picături de sânge, dureri”. Poezia este astfel suferință transfigurată, sublimarea acesteia, metafora „sângelui” fiind expresia faptului trăit.

Poetul nu-și plânge propriile dureri, ci pe ale tuturor. De aceea, aceste „cântece” susțineau, în același timp, atitudini ale tuturor acelora care, uniți în convingeri, în idealuri, se identificau unii cu alții, între zidurile celulelor sau în barăcile coloniilor de muncă forțată. Cei care ascultau poeziile create de poetul-deținut le considerau o expresie a propriilor trăiri : „Și îndată se găsea cineva să le-nvețe:/ Schingiuiții, flămânzii, întemnițații./ Dornici de lumină, de spații,/ Le murmurau după zăvoare, obloane,/ după pereții obscuri,/ Să le aline dorul de casă, de soare, de păduri./ Unii se regăseau în versuri, în cuvinte/ Și mulți le-au luat cu ei în morminte”. Regăsindu-se în trăirile eului liric, receptarea și transmiterea lor mai departe, în mediul închisorilor și coloniilor, devenea o obligație morală, unanim însușită. De aceea, așa cum am arătat în lucrarea noastră *Ipostaze ale metaforei în lirica detenției* (Pitești, 2007), între versurile detenției și lirica populară există apropieri, ambele având caracter oral și colectiv. Poeziile închisorilor sunt majoritatea orale, căci, odată elaborate, au fost transmise, mai ales prin perete, prin alfabetul Morse. Nicolae Steinhardt, trecut prin închisoarea comunistă, autorul *Jurnalului fericirii*, aprecia în mod deosebit acest efort de „compunere a versurilor în minte”: „Întocmirea de versuri pe cale mintală este, oricum, o performanță...” (Steinhardt, 2000 : 65).

Ultimele versuri din poezia lui Dumitru Oniga ilustrează caracterul mesianic al acestei lirici, cu o puternică funcție socială, căci ea exprimă o totală și convingătoare încredere că mai devreme sau mai târziu regimul comunist din România se va prăbuși, că cenzura din literatură va dispărea și că versurile acestea vor putea fi recuperate și adunate într-o carte: „Poate când vor buciama vremile de-apoi,/ Au să vină prigonii veacului câte unul, câte doi,/ Să mi le aducă înapoi./ Atunci cred că voi avea și eu parte/ Să-mi adun cântecele și să le pun într-o carte”.

Așa cum am afirmat mai sus, pentru mulți, întâlnirea cu Poezia, descoperirea vocației, a avut loc acolo, în detenție: „În închisoare s-a născut poetul/ Mai gol ca apa limpede-n fântână” (Vasile Tacu, *În închisoare s-a născut poetul*). Metafora „fântânii” este grăitoare, fiindcă ea are o simbolică bogată, însemnând „fântâna vieții sau a nemuririi, sau a tinereții veșnice, sau fântâna învățaturii” (Chevalier, Gheerbrant, vol. 2, 1993: 53). Întâlnirea poetului neofit cu Poezia este exprimată prin două comparații ce conțin termeni din lumea vegetală: „Cum firul ierbii iese prin zăpadă,/ Cum prima frunză naște în livadă/ E poezia lui în închisoare...”. Deși „El nu cunoaște drum în poezie”, va face eforturi, va cizela versul, pentru a fi artă, fiindcă arta îi dă putere, îi dă încredere: „Clădește cu migală,-apoi dărâmă./ Din toate îi va rămâne o fărâmă/ De cer albastru și un strop de soare”. În concepția lui Vasile Tacu, poezia este un amestec de lumină și culoare, de prospețime și infinit, așa cum demonstrează metaforele „cer albastru” și „soare”. Pentru Vasile Tacu arată poezia presupune efort, meșteșug, ea este expresie, nu doar conținut: „Pe neted câmp se poticnește bietul,/ Din mii de forme dibui sonetul/ Drept vas ca să-și păstreze apa vie”. Puterea și farmecul poeziei sunt sugerate de metafora „apa vie”.

Despre necesitatea și rolul poeziei în detenția politică din comunism se exprimă Gabriel Țepelea în *Argument la niște poeme întârziate*: „Dacă e adevărat că românul e născut poet, pușcăriașul român a devenit poet sau – în cele mai multe cazuri, cum se spune azi, «consumator» de poezie – și aici termenul e într-adevăr adecvat – căci poezia, prin virtuțile ei mnemotehnice, a populat celulele cu draperia ei de vis și uitare, s-a transmis din gură în gură ca în baladele populare și a devenit supliment mirific cu care mulți și-au amăgit porțiile de arpacaș” (Țepelea, 1992: 5). Gabriel Țepelea însuși, filolog renumit, a creat versuri doar în detenție, devenind astfel „poet după gratii”.

Tot Gabriel Țepelea descrie felul în care se năștea poezia în detenția comunistă, momentul sacru al inspirației fiind mai ales noaptea, când poetul se simțea liber și putea „să dialogheze cu muza” până când frigul și neputința îl cuprindeau: „După o imagine, o strofă, după intense căutări, arma soldatului întru cuvinte cădea alături, iar temerarul explorator simțea o surpare lăuntrică, o scufundare în marea neputinței și se adăuga sleit la acel cor dodecafonic nocturn al celulei. A doua zi, a treia zi, peste o săptămână, îmbarcarea spre vise era reluată, abandonată și tot așa, până când poetul neofit ori consacrat era convins că și-a găsit drumul” (Țepelea, 1992: 6).

În poezia închisorii, se întrevide o înverșunată luptă cu sine a omului privat de libertate. Un crez stârnit de violența durerii își ia o răbdătoare revanșă, ca soluție posibilă a realității absurde: „Mai am o scăpare: refugiarea în poezie” (Stănescu, 2000:19), mărturisirea Gheorghe Stănescu, și el trecut prin închisorile comuniste. Așadar, revanșa se regăsește în noblețea scrisului. Lirica detenției ilustrează calea de la starea de osândă la înălțarea prin creație. Meritul poetului-deținut este de a aduce la lumină o realitate nouă prin puterea imaginii artistice.

Creatorul trăiește dramatismul conflictului dintre teluric și ceresc, două intensități aflate la distanțe polare, iradiind cu aceeași putere, figurate, în unele poezii, prin șerpi, îngeri și rai, care sunt cele trei etaje ale cunoașterii biblice. Lupta cu timpul și cu suferința este câștigată de sufletul poet: „Și-n preajma celui dezbrăcat de vreme/ veți înțelege-abia ca printr-un fum/ că-n sângele din tâmpla mea de-acum/ s-a prefăcut materia-n poeme” (Andrei Ciurunga, *În casa voastră*). Așadar, poezia înseamnă transfigurare artistică a realității. Poetul caută un mod al învingerii „lutului” (ipostaza veșnicei neîmpliniri) prin avântarea spre stele. Deși „ascuns între soboli și rădăcini”, sufletul nu este biruit, „mai fâlfâie câte-o aripă de dor”, grefă metaforică ce sugerează puterea spiritului creator. Inima s-a hrănit cu visuri, „a strâns un univers/ de calde bucurii care vor fi”, deci nu și-a pierdut speranța în viitor.

Alteori, poezia este *mesagerul* poetului către lumea de afară: „trimit în lume câte-un sol de vers/ să-i dea de veste că mocnesc aici” (Andrei Ciurunga, *În casa voastră*). Metafora verbală „mocnesc” subliniază zbuciumul interior, lupta cu sine a poetului, cu propriile slăbiciuni, cu suferința, dar și cu dorurile, cu patimile de care este cuprins „aici”, departe de lume. Însă poetul ajunge să accepte totul ca pe un dat ceresc, fiindcă din această suferință și durere s-a născut Poezia, care va fi învingătoare, așa cum sugerează comparația finală: „Așa au fost pesemne anii mei/ sortiți în îngropatele-nchisori,/ să joace poezia peste ei/ ca flacăra pe vechile comori” (Andrei Ciurunga, *De profundis*).

În lirica detenției, poetul este *alesul* al cărui har trebuie să rodească un fruct rar. Talentul de a crea versuri în asemenea condiții este dar de la Dumnezeu. Râvnele poetului se îndreaptă spre altare, ochii „osândiți”, „adânci și simpli ca o rugă” îl caută pe Dumnezeu și înțeleg că a fi poet, în asemenea condiții, înseamnă acceptarea destinului lui Iisus: „La început a fost Cuvântul,/ osânda mea, pierzania mea... // Doamne, de când mi l-ai dat, / mă perpelesc pe sute de plite,/ mă tai în neliniști ca în cuțite,/ mă urc pe cruce neconținut.// Sunt, Doamne, ca Tine, nefericit”, „Sânger, Doamne, semăn cu Tine” (Radu Gyr, *Osânda*). Actul creator înseamnă suferință, sacrificiu de sine. Înțelegerea vocației de a fi poet drept o „osândă” poate trimite și la cruntul eveniment din viața lui Radu Gyr, condamnarea la moarte pentru poezia *Ridică-te, Gheorghe, ridică-te, Ioane!*. Creația are, în acest caz, tristul „privilegiu” de a-și osândi creatorul.

Poetul damnat poate fi apropiat de legendarul Manole, pe amândoi unindu-i ideea jertfei de sine, pusă la temelie a operei pentru a zidi la modul demiurgic, pentru a da expresie artistică existenței.

Prin puterea de creație, sufletul are ceva divin, reușind să învingă vremelnicia: „Te-ascult duduind peste mine,/ cu pas de cumplit dumnezeu,/ cu tălpi de milenii senine,/ deasupra molozului meu...” (Radu Gyr, *Ce mare ești, suflete...*). Poezia devine „un pas spre

îndumnezeire”, așa cum mărturisesc și alte versuri ale lui Dumitru Oniga: „Și tot efortu-acesta/ Marcat de neputinți și poticniri./ Mai pui o piatră pe un pedestal./ Mai faci un pas spre îndumnezeire” (Dumitru Oniga, *Sonet* 9). Legătura dintre Artă și Divinitate este ilustrată, în mod desăvârșit, de unul dintre „cei mai populari poeți ai detenției”, Nichifor Crainic, dar în eseurile sale, în care arată că arta este „o schimbare la față pe muntele Taborului [...]. Arta este salvarea particularului în universal, a vremelniceii în etern... frumusețea artistică aspiră spre acel climat superior din ale cărui grădini paradisiace s-a fărâmițat cândva. Cu rădăcini în spațiu și în timp, ea năzuie să înfrângă spațiul și timpul” (Crainic, 1931 : 261). Și poezia de după gratii a învins timpul, ieșind la lumină după câteva decenii de ținere în umbră totală, în „ascunziș”.

Ca și Tudor Arghezi, Virgil Mateiaș, alt poet al detenției politice din comunism, încearcă să definească poezia tot ca o împletire a talentului, a harului cu munca, cu migala: „Cântecul e-o născocire vie/ cu daruri, cu păcate și noroc./ Îl poți desăvârși prin îngrijire/ Cum lesne-l poți zvârli uscat pe foc”. Pentru elaborarea poeziei, poetul ar avea nevoie de condiții firești: „Dar pentru asta ar trebui să strig/ Cu glasul Celui ce strigă-n pustie:/ Gătiți căile Domnului... iar mie/ Dați-mi creion și puțină hârtie” (*Cântecul*). Însă, în lipsa hârtiei și a cernelii, „Am scris cu sânge-n Cer și pe pământ” (*Ne-am ridicat*). Metafora *sângelui*, din nou întâlnită, subliniază duritatea, grotescul, absurditatea realității transfigurate în versuri.

Lumea în care se încheagă poezia este o lume aparte, o lume ascunsă, bogată în înțelesuri, este lumea imaginației, a interiorității, lumea libertății depline: „Există o lume/ Unde nimeni nu pătrunde/ Deși-i imensă cum e Universul/ Cu mii de constelații, Mii de stele./ O lume-n care se-nfiripă versul./ E lumea mea... a gândurilor mele” (Simion Lefter, *Cântec din Aiud*). Puterea de detașare și de ascensiune în imaginar are efecte terapeutice în patologia sufletească a poetului-deținut. Pentru el, poezia este „o spărtură în zidul de piatră”, o libertate asumată, tragică, ea devine o formă de rezistență morală și psihică, un mod de a rămâne în viață. În detenție, poetul a trăit și a cunoscut viața întemnițaților, „frați de păcat” (Radu Gyr), și-a umplut inima de durerile și de spaimile lor, a îngenucheat înaintea idealurilor lor și a crezut în ele: „Da, noaptea târziu, plângeți și voi la zăbrele./ Atunci, din celula-mi luminează scot palmele-afară/ lacrima voastră de flăcări să-mi cadă în ele/ și să facă inel ori brățară...” (Radu Gyr, *Și-acolo sus, în văzduh...*). Inelul și brățara, prin forma rotundă, sunt simbol al cunoașterii și al puterii, al desăvârșirii.

Pentru a rezista, deținutul își creează o filozofie a detenției, care să înlocuiască universul din afară, pierdut, poate, pentru totdeauna. Nefericirea împreună cu revolta determină, de multe ori, urzeala textului, ordonează materialul poetic și-i dau o notă particulară. Așadar, poezia din detenție reprezintă și răzbunare, are funcție vindicativă, întorcându-se ca un bici, sub forma artei, „a cuvintelor”, izbăvind de suferință destinul unui popor, al unei colectivități: „mi-am pus în ele chin, disperare/ și toată năpasta și sângele tot/ și toată drăceasca mea răzbunare,/ din iadul meu când o scot” (Radu Gyr, *Pe unde-au călcat cuvintele mele*). Stihurile din închisoare se doresc a avea rol social, de revoltă, a fi „cântece luptătoare”. Radu Gyr, suflet revoltat, rebel, *Cântărețul răzvrătit* (cum este chiar titlul uneia dintre poeziile lui), în *Poeți, călimara-i bolnavă*, schimbă registrul meditației poetice și-i îndeamnă pe creatorii de versuri să pună în ele „clocotul omului”, „sânge”, „lavă”, „furtună”, „mările-n fierberii supreme/ să se zvârcolească-n poeme”, metafore covârșitoare pentru tragismul vieții din temniță. E răscolitor poemul *Cântec de ură*, în care poetul înalță către Dumnezeu rugăciunea: „Părinte-Sfânt, blagoslovește./ zâmbind, și holda urii mele”. Printr-un limbaj foarte plastic, prin asocieri verbale surprinzătoare, ce se împletesc în metafore, *Cântec de ură* transmite mai multe idei poetice: poezia, pentru care folosește metafora „spicului”, este forma cea mai înaltă și mai rezistentă de oglindire a vieții interioare, poezia este un fenomen de „distilare”, este esență de cuvinte extrasă din limbajul comun, având și rolul de a răzbuna, de a întoarce prin artă un destin, izbăvindu-l prin suferință; poezia poate fi și o

„floare a răului”, o metamorfoză estetică a suferinței, pentru că frumosul și urâtul coexistă: „Aud, ținându-mi răsuflarea,/ cum prind, mugind, să se ridice/ Amarul, Jalea, Disperarea,/ în lungi, însângerate spice.// E-un clocot surd și-o grea foșnire/ de lanuri aspre și barbare./ Dă-i suferinței unduire,/ dă-i, Doamne, urii mele soare!// Vreau o recoltă-nveninată,/ suflată-n lacrimi și-n aramă...”. Poemul se încheie într-o manieră deja tipică lui Radu Gyr, cu o imprecuație cu iz popular: „Să-i ardă mâna cu pucioasă/ cui spicul crâncen mi l-o frânge.../ Din orice pai catran să iasă,/ din orice bob să curgă sânge...”.

Poezia din detenție a reprezentat „haina” celor osândiți la ani grei de suferință, așa cum exprimă versurile altei arte poetice: „Cu tine, cântec luptător, mă-mbrac” (Andrei Ciurunga, *Cântec luptător*), pentru că în detenție viața se află sub dominația irepresibilă a celor patru semne sinistre: foamea, frica, fierul, frigul. Lirica devine, astfel, ecoul vieții în tortură, al frământărilor existențiale.

Poezia concentraționară trebuie să se inunde de autenticitatea simțirii, să exprime cel mai bine revolta, împotrivirea, ura, chinul îndurerat, dar și credința că va urma totuși „o filă” din istoria nescrisă cu sânge, ca aceea pe care ei înșiși o scriau: „Iar dacă strofa-n zale mi-o pfa / alăturând metafore cu ură,/ e ca vrăjmașa sabie obscură/ să nu se mai întoarcă din atac” (Andrei Ciurunga, *Cântec luptător*). Creația lirică se dorește o mărturie peste timp despre adevăruri înfricoșătoare, de aceea în poemul lui Radu Gyr sunt folosite pentru versuri metafore în care se îmbină elemente ale mineralului cu cele ale vegetalului: „Fost-a ca vorbele mele să fie/ gresii amare și crângi cu zimiți./ Ah, lume, frunzișul meu te sfâșie,/ pietrele mele te rup în dinți... / Au să rămână grozave, de pomină,/ bolovani îndârjiți, turburate păduri/ cetini cu izul ca țuica de comină,/ stânci încruntate de uri...” (Radu Gyr, *Pe unde-au călcat cuvintele mele*).

Andrei Ciurunga, adresându-se „surorii poezii”, ilustrează diferența dintre poezia scrisă înainte de a începe anotimpul negativ al temniței și cea creată acolo, „înăuntru”, această diferență născându-se din realitățile total diferite care au inspirat fiecare etapă artistică în parte: „Fost-ai lampă, licurici,/ și-ai ajuns acum furtună” (*Soră poezie*). Poezia de „dinainte” exprima, în primul rând, sentimentul frumos al dragostei: „când îmi înfloreai aleea/ primei întâlniri cu ea”. Pe când „acum”, ea devine o armă, o forță, exprimând sentimente de revoltă, de îndârjire: „Iată-te acum: vuind,/ vii de jos, de nu știu unde,/ lave răscolind afunde,/ dinți de cremene scrâșnind”. Poezia nu mai înseamnă o voce lirică individuală, ci colectivă, fiindcă și-o însușesc toți cei care se regăsesc în mesajul ei: „Ochi ce nu te-au întâlnit/ niciodată, nicăierea,/ dacă ți-au văzut privirea, lângă tine-au poposit”.

Lirica detenției ilustrează „fapte” ce aparțin istoriei individuale și, deopotrivă, istoriei colective. Această istorie este transfigurată într-un spațiu poetic, care convertește viața în operă.

Ca în poezia *Testament*, a lui Arghezi, unde poetul nu lasă „drept bunuri după moarte,/ Decât un nume adunat pe-o carte”, și acești poeți lasă viitorimii bunul cel mai de preț al lor, opera literară, o operă cu un anumit specific, creată într-un anumit context: „Eu n-am viitorimii niciun surâs să-i las./ Iscălitura pusă pe fiecare carte/ va aminti de neguri, primejdie și moarte.// Un lanț ori o cătușă la fiecare pas/ vor tresări sub versuri trezite de departe,/ din țara fără soare, cu umbre fără glas.// Mereu hoinarul nume, când eu voi fi popas,/ va povesti de setea fântânilor deșarte,/ sortit, în universul atemporaliei arte,/ s-arate miezul nopții ca limbile pe ceas” (Andrei Ciurunga, *Miezul nopții*). Opera artistică se adresează posterității, pentru care se vrea un „dar”: „Aș vrea să fie versul meu un dar/ Ca lacrima pământului, pe care/ În munți silhii cu creștetul de var/ O bea o ciută seara din izvoare” (Virgil Mateias, *Dorința*).

În același timp, act autentic, încărcat de forța trăirii și consistența reflecției, poezia închisorilor comuniste are rol educativ, este o lecție pentru generațiile viitoare: „Cuvintele ard cu văpaie în noaptea de zgură,/ c-am pus în amara, cumplita scriptură,// tot sângele nostru din

rană fierbinte,/ tot aurul strâns de pe scumpe-oseminte./ S-așternem în stihuri răstriștile toate,/ neamul să le cunoască și să le-nvețe pe de rost./ Cu toți laolaltă vom izbuti, poate,/ s-arătam a mia parte din ce-a fost” (Constantin Aurel Dragodan, *Cenaclu în închisoare*). Față de această istorie a durerii, creația poetică reprezintă clipa așteptată a împlinirii.

Intregul univers poetic este străbătut de tensiunea unei bipolarități spirituale, fiindcă tensiunea majoră a poeziei acesteia se naște la intersecția spațiului închis al celulei cu spațiul nedeterminat al imaginarului. Trăirile antinomiilor și depășirea lor în năzuința continuă către Unitate organizează imaginarul acestei lirici, așa cum exprimă și poemul lui Radu Gyr *Ce tare sunt, Doamne*, adevărată artă poetică: „Ar trebui să urlu sub lavă,/ să pier în nemernicie./ Și, totuși, viața mea știe/ să rabde mocirla grozavă;/ nimeni ca mine nu-nvie/ din scârbă, din viermi, din otravă,/ nimeni nu trece asemenea mie/ prin iad și prin slavă”.

Esența poeziei din închisori și puterea cuvântului creator sunt bine ilustrate în crezul liric carceral al lui Radu Gyr: „Trăim și suferim aici în închisoare. Poezia noastră trebuie să se ridice deasupra oricărei grupări politice și să fie mai mult decât națională. Suferința noastră trebuie să ajungă să fie înțeleasă și să sensibilizeze întreaga lume cu puritatea ei. Morții, suferințele au creat eroi, martiri. Toate aceste crude realități trebuie transfigurate pentru a fi poezie, și miracolul transfigurării vine prin taina Cuvântului. Îmbracă totul în metaforă și ai spart tiparele normale, spre universul spiritual al infinitului” (Apud Cistelean, 2000 : 85).

În concluzie, tragismul vieții din închisoare a fost sublimat în elanul și măiestria artistului. Lirica detenției absoarbe simbolic destinul unei întregi colectivități, ea este realitate a realității, putere în fața suferinței: „Am smuls din mine/ POEZIA:/ gol în fața suferinței” (Mihai Rădulescu, *Haiku-urile putrezirii de viu*). În asemenea condiții, gândul concretizat în cuvânt creator este singurul liber, investit cu o mare putere, este calea de comunicare cu sine, cu ceilalți, cu trecutul și cu viitorul. De aceea, așa cum exprimă artele poetice, lirica detenției își revendică mai multe funcții, printre care pe cea terapeutică, pe cea de rezistență, dar și pe cea socială. Versurile artelor poetice subliniază rolul acestei lirici, puterea cuvântului creator pentru insul clausturat, nevoia de poezie, intensitatea trăirilor exprimate liric, printr-un limbaj uneori dur, colțuros, îndrăzneț chiar, căci sunt aduse în poezie și cuvinte ce ar putea fi considerate apoetice, inclusiv termeni triviali, argotici.

Bibliografie

- Chevalier, Jean, Alain Gheerbrant, *Dicționar de simboluri*, vol. 2, E-O, București, Editura Artemis, 1993.
- Cistelean, Ioana, *Poezia carcerală*, Pitești, Editura Paralela 45, 2000.
- Crainic, Nichifor, *Sensul tradiției*, în *Gândirea*, anul IX, decembrie 1931.
- Geambei, Lavinia-Ileana, *Ipostaze ale metaforei în lirica detenției*, Pitești, Editura Universității din Pitești, 2007.
- Horia, Vintilă, *Contra naturam*, în *Poezii din închisori*, culegere de Zahu Pană, [f. 1.], Editura Cuvântul Românesc, 1982.
- Stănescu, Gheorghe, *Jurnal din prigoană*, București, Editura Venus, 2000.
- Steinhardt, Nicolae, *Jurnalul fericii*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2000.
- Țepelea, Gabriel, *Anii nimănui*, București, Casa Editorială „Cuget, Simțire și Credință”, 1992.